

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

H. DE JONG — AMSTERDAM

De Bruidegom weggenomen

Marc. 2:18-22

In het aangehaalde Schriftgedeelte blijkt het onbehagen van met name Johannes' leerlingen over de vrijheid, die Jezus zijn discipelen toestond ter zake van de joodse vastendagen. De kring van de Doper zag nog wel iets in dit oude traditie-goed en had de bestaande vorm met nieuwe inhoud gevuld. De boeteprediking van hun Meester had daar alle aanleiding toe gegeven. Maar Jezus was verder gegaan en had de hele vastenkalender laten vallen. De leerlingen van Johannes betreurden dit en zagen er een onnodige breuk in met het joods-godsdiensstige establishment. Evenals later de luthersers hadden zij de instelling, van de traditie, zoveel als maar mogelijk was te behouden.

Jezus Christus grijpt dieper in. Betekent dit, dat Hij het vasten afschaft? Nee; ik zou bijna zeggen: Jezus is geen protestant, die het vasten verwerpt, omdat de roomsen het doen (deden). De Heiland heeft het vasten van de kalender afgeweekt om het vervolgens aan zijn persoon te verbinden. „Zolang zij de bruidegom bij zich hebben, kunnen zij niet vasten. Er zullen echter dagen komen, dat de bruidegom van hen weggenomen is en dan zullen zij vasten, te dien dage”. Te dien dage — dat wil zeggen: niet het tijdstip beslist, maar het tijdsgericht, dat wat er voorvalt in de relatie tussen Christus en de zijnen.

Jezus heeft gezien, dat het kalendergewijze vasten leidt tot een uiterlijke observantie. Vaste vastendagen kunnen zo gemakkelijk geschreven staan 'op tafelen van steen', maar de Heiland schrijft het vasten 'op tafelen van vlees in de harten'. Met andere woorden: de datum doodt, maar de Geest maakt levend. Niet dat het vasten op geijkte dagen geheel nutteloos zou zijn; Israël heeft er het vasten als vorm door geleerd. Maar nu het tijdperk van de mondigheid aanbreekt, maakt Jezus er een uitdrukkingmogelijkheid van in de persoonlijke relatie met Hem.

Dit is een zeer hoge greep geweest en je kunt je afvragen of wij protestanten, die op de roomse vastenkalender hebben afgereageerd, deze hoogte wel gehaald hebben. Al zal het oordeel hierover zeer voorzichtig moeten zijn, want de Meester heeft ook geadviseerd, met het vasten liever niet te koop te lopen; het meer voor de Vader te doen, die in het verborgene is, dan voor de mensen. Daardoor onttrekt zich het meeste wel aan

onze waarneming. Maar je mag toch aannemen, ook al staat het er niet, dat de jongeren, toen de Bruidegom van hen weggenomen was, in de ontzagwekkende dagen, die aan de paasmorgen voorafgingen, niet hebben gegeten, niet hebben gedronken en niet bij hun vrouw zijn geweest. Hun hart stond er niet naar: ach, nun ist mein Jesus hin!

Maar is dit de enige actualiteit van Jezus' onderwijs? Immers, de weggenomen Bruidegom is ons toch weer teruggegeven? Jezus zelf heeft gezegd: nog een korte tijd en gij ziet Mij niet meer, en nogmaals een korte tijd en gij zult Mij zien. Ging het derhalve niet om een eenmalig intermezzo, toen Jezus als de Bruidegom van de zijnen weggenomen werd? Het gaat toch niet aan, dit wegnemen op de hemelvaart te betrekken? In plaats van te vasten immers keerden de discipelen na de scheiding met grote blijdschap naar Jeruzalem terug. Voor die vreugde was reden vanwege het troostwoord: en zie, Ik ben met u al de dagen, tot aan de voleinding der wereld.

Is het vasten dus achterhaald voor een christen, of als wij er nog iets van willen redden, doen we dan niet het beste met toch maar weer een vastenkalender in te voeren, zij het dan nu een 'christelijke', met carnaval en al? Nee.

In de eerste plaats, Christus is in zijn lijden van ons gescheiden geworden vanwege onze zonden. Kunnen wij daarna niet onszelf van Hem scheiden door onze zonden? Ik heb hier het oog op de bevindelijke werkelijkheid, waarover in de Dordtse Leerregels zo ontroerend gesproken wordt, dat wij namelijk door onze eigen schuld van de leiding der genade kunnen afwijken. „Met zodanige grove zonden vertoornen zij God zeer, vervallen in schuld des doods, bedroeven de Heilige Geest, verwonden zwaarlijk hun geweten en verliezen soms voor een tijd het gevoel der genade; totdat hun, wanneer zij door ernstige boetvaardigheid op de weg wederkeren, het vaderlijk aanschijn van God opnieuw verschijnt” (D.L. V, 5). Wanneer zo het aanschijn van de verzoende God zich voor ons verbergt — wat een ervaring is, bitterder dan de dood (V, 13) — dan zullen wij vasten, te dien dage. Ach, wo ist mein Jesus hin!

Maar er is meer. Er is ook een gemeentelijke toepassing, een actualiteit, welke voor de gemeente, die op de tekenen der tijden let, van toenemende aard is. Het einde der geschiedenis zal namelijk trekken van gelijkenis vertonen met de vreeswekkende dagen, die aan pasen zijn voorafgegaan. „Voorwaar, voorwaar, Ik zeg u, gij zult schreien en weklagen, maar de wereld zal zich verheugen; gij zult u bedroeven, maar uw droefheid zal tot blijdschap worden” — dit is door Jezus boven het moment uitgesproken, dit krijgt nog een eindtijdelijke vervulling.

Hier valt te denken aan het tijdperk der totale verwereldlijking, dat wij bezig zijn binnen te gaan. Is het de eindfase van de geschiedenis? De Schrift kent meerdere eindtijden. In ieder geval herkennen wij veel van hetgeen waarover in de psalm der secularisatie (de 74e) geklaagd wordt: alles heeft de vijand in het heiligdom vernield... het had

het aanzien, alsof iemand de bijl van omhoog op het kreupelhout deed neerkomen. En vooral: onze tekenen zien wij niet. Onze tekenen, dat wil zeggen, dat onze Here Jezus, hoezeer ten hemel gevaren, toch in een zekere lichamelijke en handtastelijkheid aanwezig was. Denk bijvoorbeeld aan de christelijke kunst en wetenschap. Dat waren tekenen van zijn aanwezigheid, maar die zien wij nu niet meer.

Natuurlijk loopt niemand rond met een voortdurend besef van deze drukkende realiteit. Je staat versteld, waaraan de menselijke geest gewend kan raken. Maar soms bespringt het je. Als bijvoorbeeld in je stad, niet eens van je eigen kerk, weer een preekplaats wordt opgeheven, weer een gebouw wordt gesloopt. De Bruidegom weggenomen. „Zo zegt de HERE der heerscharen, de God van Israël: zie, Ik doe in deze plaats voor uw ogen en in uw dagen verstommen de stem der vreugde en de stem der vrolijkheid, de stem van de bruidegom en de stem der bruid” (Jeremia). Alsdan zullen we vasten, te dien tijde. Ach, wo ist mein Jesus hin!

Wij hebben als protestanten nog een rest van een kalendersgewijze lijdensstijd over. Radicaal christendom wil hier en daar ook deze rest weg hebben. Laten we liever deze tijd gebruiken om vooral ook deze dingen tegen elkaar te zeggen. Als er in Israël in het geheel geen vaste vastentijden geweest waren, zouden we misschien dit mooie onderwijs van de Meester over het vasten hebben moeten missen. Jezus' nieuwe wijn kan inderdaad niet in de oude zakken. Maar wel zouden we de smaak van de oude wijn steeds in onze mond moeten houden, om de nieuwe wijn na vergelijking des te hoger te kunnen roemen.

IN DIT NUMMER

Pagina 117

Drs H. de Jong,
De Bruidegom weggenomen

Pagina 118/119

Prof. C. Veenhof,
Rondom het G.P.V.
„Dankbaarheid”

Pagina 119

H. Amelink,
Damascus

Pagina 120/121

D. W. L. Milo,
Muziek in oud Israël

J. Meulink,
Zomergelooft

Pagina 122

Drs H. E. S. Woldring,
Emancipatie voltooid?

KERKELIJK *Leven*

Rondom het G.P.V.

Zaterdag 31 maart j.l. herdacht het G.P.V. zijn vijf en twintig jarig bestaan in de Doelen te Rotterdam. Zonder twijfel hebben onze lezers wel verslagen van deze samenkomst in de dagbladen gelezen.

„Trouw” gaf in het nummer van die zaterdag een objectief verslag van de ontstaansgeschiedenis. De schrijver ervan had zich uit officiële bronnen goed op de hoogte gesteld van de gang van zaken rondom de oprichting van deze politieke partij. Bovendien had hij de heer Jongeling en ondergetekende geïnterviewd over wat er rondom het „Amersfoortse congres” van 1948 was geschied. De heer Bos, de pedel van de Theologische Hogeschool en ik, hadden de gehele organisatie daarvan opgezet en ik was de secretaris van het comité dat dat congres voorbereidde.

Het lijkt mij dienstig over wat er toen en daarna gebeurd is nog een en ander te vertellen. Dat is wel goed om legendevorming te voorkomen. En ook om nog andere redenen.

■ het eerste conflict

Na de „vrijmaking” kwam al heel gauw de vraag op wat wij als gereformeerden die op verschillende manieren uit de kerk gestoten waren „in de politiek” moesten doen. Dat wilde in concreto zeggen: in de A.R.P. Want de „vrijgemaakten” waren, ik geloof wel te kunnen zeggen: nagenoeg allen, antirevolutionair.

Het kwam al heel gauw tot een conflict. En wel in de A.R. Kiesvereniging in Berkel en Rodenrijs.

Daar was een bijzonder wijze „synodale” dominee. Hij schreef namelijk in een kerkblad over de „Nieuwe Schilder Beweging”. En hij zei daarvan dat die in de leer scheen geweest te zijn bij een beweging met gelijk-luidende voorletters!

Dit was meer dan grof.

Het was diep beledigend!

Schilder was, om dat alleen maar te noemen, de grote kampioen geweest in de strijd tegen het Nazisme. En het zo typeren van zijn worsteling in de kerk was zonder meer schandalig!

Het spreekt vanzelf dat de „vrijgemaakte” broeders in Berkel en Rodenrijs zich door partijgenoten niet voor familie van de N.S.B.-ers lieten uitmaken! Ze stelden deze zaak daarom in de kiesvereniging aan de orde en eisten een veroordeling van de genoemde pastorale scheldwoorden.

Men moet zich, om de geladenheid van deze ontstemming te kunnen aanvoelen, indenken, dat dit alles plaats vond in de tijd vlak ná de oorlog, de tijd waarin ons volk zo nameloos veel ellende van de Nazi-boeven had ondervonden!

Het ging op de kiesvereniging van Berkel evenwel helemaal mis.

De meerderheid van de leden wilde de geïncrimineerde woorden van de dominee niet veroordelen.

En toen hebben de leden van de kiesvereniging die het met deze beslissing niet eens waren een nieuwe antirevolutionaire kiesvereniging opgericht. Deze meldde zich vervolgens als zodanig aan bij de hoogste partijinstantie. Maar — ze kreeg nul op haar rekwest. Het reglement van de partij liet niet toe dat er op één plaats twee kiesverenigin-

gen optraden! En zeker niet twee die in een dergelijke conflictsituatie leefden. De leiding der partij bleef voorts die kiesvereniging erkennen die in meerderheid het voorstel om de genoemde domineesuitspraak af te keuren had afgestemd.

Zo was een eerste „vrije” kiesvereniging ontstaan.

Maar dit was geschied ten gevolge van een plaatselijk en incidenteel conflict.

Hier waren geen politieke beginselen in het spel.

■ kritiek op „gemene gratie”

Maar er waren destijds nog andere zaken die de aandacht trokken, of liever: reeds lang getrokken hadden.

Lang vóór, en ook afgezien van, de vrijmaking.

In het bijzonder ging het over de zogenaamde „Gemene Gratie”.

Door mannen als Vollenhoven, Dooyeweerd, ds De Graaf en vooral Schilder, was reeds jaren vóór de vrijmaking, en zonder dat daarvan ook maar in de verste verte sprake was, een „sympathetisch-kritische” houding ten opzichte van Kuypers Gemene-Gratie-constructie aangenomen.

Er waren namelijk naar hun overtuiging in wat Kuiper daarover geschreven had uiterst bedenkelijke motieven.

Waarop hun bezwaren zich vooral richtten zal ik met een paar voorbeelden proberen duidelijk te maken.

In zijn Gemene Gratie deel II, p. 202 beoogt Kuiper dat de overheid staat op het „erf”, van de „gemene gratie”. In de kerk van Christus is daarentegen de „particuliere genade” belichaamd. En dan komt er dit: „Al het verschil derhalve dat tussen deze beide vormen (!) der genade gaapt (!), stelde Overheid en Kerk als aan elkanders leven vreemd (!) tegen elkander over, en overmits dit verschil principiëel (!) is en tot den diepsten wortel van beider leven doordringt (!) moeten zij (nl. de Staat en de Kerk) aan elkander vreemd blijven tot den einde toe. (!)”

Kuiper zegt hier veel meer, dan dat Staat en Kerk een eigen structuur bezitten.

Staat en Kerk komen volgens hem uit een geheel verschillende wortel op, en daarom staan ze vreemd, bijna antithetisch, tegenover elkaar zelfs tot den einde toe.

Ongetwijfeld trad de kerk in haar nieuwtestamentische gestalte in een heidense, vijandige wereld op. En er bestond toen inderdaad een scherpe antithese tussen de concrete Kerk en de concrete Staat van die dagen. De Kerk moest in botsing komen tegen het heidense Romeinse rijk met zijn ver-goddelijke keizer.

En er moet natuurlijk ook nu een botsing komen tussen een getrouwe kerk en iedere totalitaire staat.

Maar het is niet zo, dat de Staat met de in haar fungerende overheid een typische structuur bezit, een „ordening” is die als zodanig aan de Kerk vreemd is en zich dáárom principiëel niet met de Kerk verdraagt!

De strijd die er vroeger en nu ook in de totalitaire staten woedt tussen de Kerk en die staten is er een tussen de Geest van de verheerlijkte Christus en de geest uit de afgrond. Hij is een facet van de strijd tussen Gods genade en de zonde van de autonome mens.

Maar met alle kracht moet ontkend worden dat deze strijd tussen Kerk en Staat een vrucht was van een disharmonie tussen Gods ordeningen, omdat de éne (die welke geldt voor de Staat) uit de „natuur” en de andere

(die welke geldt voor de Kerk) uit de genade zou zijn.

Uit een voorbeeld als dit blijkt dat Kuiper de „gemene gratie” (die buiten het kruis van Christus omgaat!) bindt aan de „natuur”. En dat hij daarom niet losgekomen is van de scheiding tussen „natuur” en „genade”. Dat is er voorts weer de oorzaak van dat er een kloof gaat gapen tussen de „gemene gratie” en de „particuliere genade”, een kloof die tegelijk de kloof is tussen Staat en Kerk!

Hoe sterk Kuiper de „gemene gratie” bindt aan de „natuur” treedt heel duidelijk aan het licht als hij zegt dat de Kerk „opkomt” uit de particuliere genade. En de particuliere genade is dan die genade „die niet uit de natuur opkomt maar van buiten af in de natuur wordt ingedragen”.

Een genade die niet uit de natuur opkomt veronderstelt voorts uiteraard een genade die wél uit de natuur opkomt!

Heel deze sprekwijze is op zijn zachtst gezegd vreemd.

Hoe kan nu ooit een genade van God uit de natuur „opkomen”?

Nu blijkt uit Kuypers gedachtengang evenwel duidelijk dat hij dit alles niet zo verstaat als hij het zegt!

Maar wat hij in deze woorden wel zegt en tot uitdrukking brengt is het leggen van een nauw verband tussen de „natuur” en de „gemene gratie”.

Dat blijkt bijzonder duidelijk uit wat hij kort daarvoor schreef (II, 109) nl. dat, al blijft de gemene gratie gratie, en als zodanig een daad van God, zij toch niet is het toevoegen aan de bestaande krachten der natuur, maar eenvoudig het leiden en besturen van die in die natuur aanwezige krachten.

De „gemene gratie” wordt op deze wijze gekarakteriseerd als „natuurlijk”. En de „particuliere genade” als „bovennatuurlijk”. Die „particuliere genade” wordt dan door Kuiper beschouwd als iets dat aan de „natuur” wordt toegevoegd.

Een dergelijke beschouwing is in haar grondstructuur nauw verwant aan de roomse onderscheiding van „natuur” en „genade”. Volgens deze is immers ook de „genade” iets dat aan de natuur wordt toegevoegd, haar geheel doordringt en haar zo tot een hoger niveau opstuwt.

Kuiper ziet nu de Staat opkomen uit de natuur. Dat is: uit het — door de zonde bedorven maar door de „gemene gratie” geconserveerde en geëleveerde — **schepsel**, het **geschapene**. De Kerk staat geheel buiten die „natuur” en komt op uit de genade!

Kuiper schrijft letterlijk: „De tegenstelling (!) is en blijft alzo, dat het uitgangspunt van de Staat ligt in de Schepping, in de natuur en in de gemene gratie, terwijl het uitgangspunt van de Kerk ligt in de Herschepping, in het wonder en in de particuliere genade.”

■ genade bewerkt verlossing van als het geschapene van het gehele schepsel

De implicaties en consequenties van deze versie zijn diep ingrijpend.

Het „terrein” van de „gemene gratie” — „de natuur” — wordt namelijk zo geïsoleerd van het „terrein” van de „particuliere genade”, de Kerk. Hoogstens is er vanuit de Kerk een zekere „uitstraling” van de „particuliere genade” waardoor bijv. nog van een christelijk Europa en Amerika gesproken kan worden.

Voorts heeft deze constructie er ook vaak toe geleid dat het „licht” dat er, dank zij de „gemene gratie” in de natuur schittert, voldoende is om in het „natuurlijke leven” de weg te vinden en vele grote en goede dingen te doen. Ten behoeve van het „bovennatuurlijke” leven moet dan wel het licht der natuur aangevuld worden door een bovennatuurlijke openbaring, maar daarbuiten is het licht der natuur voldoende.

Voor de politiek en het staatkundige leven heeft deze conceptie tot gevolg dat de noodzaak van een radicaal christelijke politiek en een christelijke partijvorming slecht of helemaal niet wordt gevoeld. Men kan daarin met het licht der natuur, de „natuurlijke godskennis” wel toe.

De scherpte, de radikale kritiek op deze beschouwing bestaat hierin dat zij geen recht doet aan de machtige realiteit dat de genade

niet een geschapen zaak is, en als zodanig in de natuur inzit of daarin ingestort wordt, of daarnaast opkomt, maar dat zij is die wondere gezindheid en kracht van God, die Hij in Jezus Christus geopenbaard heeft en nog steeds openbaart en die reinigend, verlossend, vernieuwend, herscheppend in heel het geschapene, het „ganse” schepsel werkzaam is.

God scheidt door zijn genade geen andere wereld. Hij voegt daardoor ook aan het geschapene, de „natuur” ook geen samenstel van krachten en vermogens toe om die tot een „hoger” complex van daden in staat te stellen.

Nee, God verlost het geschapene, de natuur van de macht der zonde. En Hij heiligt die en wijdt die aan Zichzelf toe. Hij brengt heel het geschapene door zijn Geest onder de macht van de verheerlijkte „Middelaar Gods en der mensen de mens Jezus Christus”. Heel het geschapene, heel de mensheid met alle levensterreinen en levenskringen. Ook die van de Staat!

Bavinck accentueert steeds dat Gods genade reparatie, reformatie, herschepping bewerkt. De werking ervan strekt zich intensief even ver uit als de macht van de zonde. De genade is de kracht Gods, die de mensheid ook innerlijk, in de kern van haar wezen, van de zonde bevrijdt en ze eens zonder vlek of rimpel voor Gods aangezicht stelt.

In de A.R.P. hield men evenwel aan de Kuyperiaanse conceptie vast.

Daarover een volgende keer.

C. Veenhof

„Dankbaarheid”

Onlangs hoorde ik dat men van plan was een bundeltje preken van wijlen ds Lindeboom uit te geven. Ik schrok daar wel een beetje van. Preken zijn om te horen en niet om te lezen. En dat geldt zeker van de preken van Lindeboom. Hij preekt met héél zijn persoon! Verleden week kreeg ik de bundel. Ik nam die toen ik 's middags ging rusten mee naar bed. En ik heb ze in één ruk uitgelezen. Ze hebben mij diep geroerd. Ja, dit is preken! Milo, de congeniale vriend van Lindeboom, heeft de uitgave voortreffelijk verzorgd. Wie de manier kent waarop Lindeboom zijn preken opschreef, weet dat dat een zwaar karwei is geweest. Maar nu hebben we de bundel van deze begenadigde prediker. Weinigen hebben zo diep verstaan wat „genade” is. Toen ik de preken uit had kwam opeens de gedachte bij mij op: Deze preken moest eens iemand hebben kunnen voorlezen in de synode van Hattem om dan de broeders daar te vragen: „Is U van oordeel dat de Heere Jezus deze lofzanger van zijn genade van de kansel zou hebben gejaagd?” Dat hebben mensen deze gevoelige pastor tweemaal aangedaan! Nu is hij „veilig in Jezus armen”. Maar wij hebben gelukkig nog deze preken van hem. Ik hoop dat er nog meer komen! Deze bundel, ze heeft als fijne titel „Dankbaarheid”, bevat zeven preken. U krijgt die van Milo voor de kostprijs: vier gulden!!

Hartelijk dank voor dit geschenk, carissime!

C.V.

Het gironummer van D. W. L. Milo te Vierhouten is 922470.

DAMASCUS

In het voorjaar van 1971 maakte ik met een groep politicologiestudenten een door de Vrije Universiteit georganiseerde reis door het Midden Oosten. Na bezoeken aan Caïro en Amman kwamen we begin april in Damascus. De stad bereidde zich voor op het komende Pasen, dat door de oosterse christenen met de uitbundigheid van ons Kerstfeest gevierd wordt. Op straat schallende muziek en toespraken uit luidsprekers, religieuze optochten van padvinders, een paassfeer die ogenschijnlijk even weinig met de opstanding te maken had als de westerse kerstsfeer met Christus' geboorte.

Geholpen door de manager van het hotel, kwam ik op paasmorgen na enige omzwervingen in een protestantse kerk terecht. Het gebouw bood naar schatting plaats aan een kleine 500 mensen en bij de aanvang van de dienst waren er ruim 200. De dienst verliep in grote lijnen volgens het ons bekende patroon. De Arabische kelen zingen wat luider. Slechts een lied klonk mij maar bekend in de oren. Het had de melodie van Christus, onze Heer, verrees. Het halleluja kon ik meezingen.

Men gedraagt zich tijdens de dienst ook wat minder 's zondags dan wij in de kerk gewend zijn. Heen en weer geloop. Af en toe stemmen van instemming.

Na de dienst, die geheel in het Arabisch werd gehouden en waarvan ik op enkele woorden na niets verstaan had, ben ik op bezoek geweest bij de predikant van de gemeente, ds Ibrahim Oueis, die achter de kerk woonde. Hij vertelde me dat hij gepreekt had over de opwekkingen van Lazarus, de jongeling van Nain, het dochttertje van Jairus en Christus' opwekking. Ds Oueis zei het in het algemeen belangrijk te vinden de teksten uit het oude en nieuwe testament met elkaar in verband te brengen met het oog op Jezus Christus als Heiland. En dat klonk mij erg vertrouwd in de oren.

De gemeente was zo'n twintig jaar geleden door de Amerikaanse zending gesticht, maar was nu geheel zelfstandig. Het kerkgebouw, gebouwd op het geloof, aldus ds Oueis, was ongeveer twee jaar oud en had de gemeenteleden, die voor een groot deel afkomstig zijn uit dorpen rond Damascus, enorm grote financiële inspanning gekost.

Gevraagd naar speciale noden, vertelde ds Oueis mij, dat het kerkgebouw geen verwarming heeft, wat in de winter, die afgezien van de kuststreek in Syrië behoorlijk koud kan zijn, nogal ellendig is. Voor deze verwarming, die geïmporteerd moet worden vraagt dit stukje uw financiële aandacht. Onderstaande brief van ds Oueis is dunkt me verder sprekend genoeg.

Als u er deze maanden in uw huis of in uw kerk warm bij zit, schrijft u dan wat af voor de gemeente van Damascus. De stad van Abrahams knecht Eliëzer, van Paulus' bekering en van de gemeente van ds Ibrahim Oueis. Waarvoor u nu concreet kan bidden.

Amsterdam.

Herman Amelink

Ik schreef ds Oueis over de vraag of wij hem kunnen helpen en ontving het volgende antwoord.

Langerak.

Amelink

Damascus, 13-11-1972

Geachte dominee Amelink,

Het was voor mij een reden tot grote vreugde uw vriendelijke brief te ontvangen op een moment waarop wij ernstig overwegen een centrale verwarming in ons mooie nieuwe kerkgebouw te installeren. Wij werden allen echt getroffen door uw aandacht en christelijke liefde. Zoals u weet nadert de winter snel en Damascus staat in deze streek,

die over het algemeen een zacht klimaat heeft, bekend om zijn koude winters. Breng onze dank en liefde over aan onze geliefde broeder, uw zoon Herman, die bij ons was en het werk van de Heer zag in onze geliefde stad en door de Heilige Geest geleid werd om u met onze noden te belasten.

De Heer heeft mij door zijn liefde en genade de verantwoordelijkheid toevertrouwd leiding te geven aan de National Christian Alliance Church in Syrië. Dit werk komt bij de herderlijke verzorging van de kerk in Damascus, sinds de Heer deze stichtte twintig jaar geleden. Toen waren wij minder dan een handje-vol verlorene christenen. De Heer liet ons eerst voor Damascus, daarna voor geheel Syrië zien dat we getuigen moesten zijn van Zijn Naam en dat wij de blijde boodschap moesten verkondigen aan degenen die om ons heen in de duisternis leefden. Dank aan Hem dat onze kerk nu een licht op de heuvel in deze oude stad is en een centrum van evangelieverkondiging voor heel het land. Afgezien van de kerk in Damascus zijn er momenteel acht andere kerken in de zuidelijke, centrale en kuststreken van Syrië. De meesten daarvan staan onder verantwoordelijkheid van christ-gelovigen, die in het geheel geen salaris ontvangen, maar hun tijd en geld besteden aan de dienst van de Heer. In de meeste streken waar wij kerken gesticht hebben is — en was tientallen jaren en in sommige gevallen zelfs eeuwen lang — in het geheel geen evangelisch christelijk werk. Doorlopend bidden wij voor de vele oproepen die wij uit de verschillende delen van ons land krijgen en die zeggen: kom over naar Macedonië en help ons. We geloven dat de Heer zal zorgen voor de mensen en het geld dat voor die doeleinden nodig is. De meeste christenen in onze kerken, ikzelf inbegrepen, hebben geen protestantse achtergrond, maar voornamelijk orthodox of katholiek. Prijs de Heer dat wij nu allen onder het bloed van Jezus onze Zaligmaker staan.

Het geld dat wij nodig hebben voor onze centrale verwarming is zeven duizend Amerikaanse dollars. We hebben al meer dan duizend dollar verzameld, wat een grote prestatie en relatief gezien erg veel geld is in Syrië. We danken de Heer ervoor.

Met grote vreugde verwelkomen wij uw aanbod ons te helpen. Wij weten dat de Heer u om uw liefde zal zegenen. Het geld naar Syrië over te maken brengt geen moeilijkheden met zich mee. De cheque moet uitgeschreven staan op naam van de Christian Alliance Church of Syria, Damascus, Syrië en kan naar mij gezonden worden — per aangetekende post uiteraard.

Vertel de christenen in Holland dat wij hen in de Heer lief hebben. Wij zullen voor u bidden en vragen u voor ons te bidden. Wij hopen dat deze brief u in de Heer gelukkig zal maken en Zijn komst doet verwachten.

Uw broeder in Zijn dienst,
w.g. Ibrahim Oueis

Gelden voor de verwarming van het kerkgebouw van de National Christian Alliance Church van Damascus kunnen overgemaakt worden op postrekening 895 AMRO, Amstelveenseweg t.g.v. reknnummer 46.59.05.897, Herman Amelink, Vaartstraat 48 IV, Amsterdam, die u eventueel ook verdere inlichtingen kan geven.

Van de aankomst van uw gift ontvangt u persoonlijk bericht.

Ds Oueis heeft \$ 6.000 nodig. Dat wil zeggen: f. 17.600,—.

Wij bevelen deze nood van harte in uw aandacht aan. De kerkeraad van Amsterdam-Z. zal voor de nodige controle zorg dragen.

De Redactie

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

MUZIEK IN OUD ISRAËL

Als u de theologische bronnen afloopt om daar iets over de oudtestamentische muziek op te doen, wordt u waarschijnlijk niet veel wijzer. In het algemeen mag men van hen dan ook geen hoge wijsheid verwachten; ze hebben, onwetend, dikwijls elkaar nagesproken bij gebrek aan betere kennis. Zelfs wanneer u een boek nagaat, dat zich speciaal met alle details van de oude tempeldienst bezighoudt, dan vindt u in 175 bladzijden druk slechts vijf hele regels gewijd aan de muziek in oud Israël, welke vijf regels ten onrechte de tempelmuziek als een soort oratorium tekenen.¹⁾ En dat was de O.T. tempelmuziek nu net niet.

Na mijn eigen publicatie over deze stof in 1946²⁾ had ik nog geen nadere informatie over dit onderwerp aangetroffen. Behalve de bekende musicoloog Jvr H. v. Lennep, die het vorig jaar overleed na de voltooiing van haar studie over de O.T. muziekinstrumenten. Naar ik verneem waren de drukproeven juist gereed — vermoedelijk kunnen we haar boek dus spoedig tegemoet zien.

Maar voor hen die met warme belangstelling aan de muziek in oud Israël denken, aan de „instrumenten der muziek Gods”, aangevoerd door de psalmen, geboeid door de archaeologische vondsten, is onlangs een kleine tentoonstelling gehouden. In het Singer-museum te Laren N.-H. werd drie weken lang door het Muziekmuseum van Haifa een korte maar hevige tentoonstelling georganiseerd: van opgegraven muziekinstrumenten, van vondsten waarop muziekinstrumenten en spelers staan afgebeeld, en van gere-

construeerde muziekinstrumenten. Helaas was ik pas de laatste dag in staat er heen te gaan; mij ontbrak de gelegenheid u hier tijdig op attent te maken.

—o—

Ongetwijfeld heeft Abraham uit Mesopotamië een hoeveelheid cultuur meegebracht, toen hij als een „bedorven Syriër” in Kanaän belandde. Daarbij natuurlijk zijn kennis van enkele oude muziekinstrumenten (zoals Laban gebruikte) alsmede hun vervaardiging en gebruik. Zijn achterkleinzoon zijn hiermee vertrouwd geweest. Maar de meeste kennis hebben deze nomaden ongetwijfeld in 480 Egyptische jaren opgedaan: in een land, dat wetenschappelijk en cultureel op hoog peil stond. Terug in het beloofde land moet deze oerkennis uit Chaldea, verrijkt met Egypte's cultuur, aangevuld met wat de zeven heidense volkeren in Kanaän bezaten, nog beïnvloed zijn door de Phoenicische passanten, om het totale instrumentarium op te bouwen, dat in de Bijbel, vooral in de psalmen, zulk een rijke plaats ontvangt. Wanneer de Bijbel spreekt van „instrumenten der muziek Gods” waren dat geen andere instrumenten dan men in het nabije Oosten algemeen aantrof — maar ze werden op een andere manier gebruikt.

Al deze dingen werden bevestigd door de tentoonstelling in Laren, waar een kleine landkaart zelfs de vindplaatsen aangaf. Wilt u er iets meer van weten?

Wanneer u in de Bijbel zoekt naar Gods ge-

boden voor muziekinstrumenten, dan vindt u alleen het bevel aan Mozes om twee zilveren trompetten te maken, Num. 10. Naast die 2 trompetten vindt u al spoedig het gebruik van de ramshoorn genoemd. Andere muziekinstrumenten zijn nimmer ingesteld, al werden ze in de psalmen warm aanbevolen.

Van die trompetten (in het Hebreuws worden ze vandaag nog chatzotserá genoemd) waren twee modellen aanwezig, de een gereconstrueerd naar een vondst te Jerusalem, de andere naar de trompet op de Titusboog in Rome. U weet dat Titus in 69-70 n.C. Jerusalem onderwierp? En u weet dat een Romeins veldheer bij zijn thuiskomst een speciale poort kon ontvangen, waarop zijn trofeeën waren afgebeeld? Welnu, voor Titus is een boog opgericht, welke u nog in Rome aantreft; onder de trofeeën bevinden zich de tempelkandelaar en een zilveren trompet. Deze trompet, op de tentoonstelling gereconstrueerd, was een smalle tube van 130 cm lengte, smal conisch uitlopend. De andere trompet was slechts 68 cm lang, had een breder trechter, en bezat voor in de tube een bol, die vergelijkbaar is met het orgelregister Apfelregal. Deze tweede trompet was een reconstructie van een instrument, afgebeeld op een te Bar Kochba gevonden munt.

Met deze instrumenten was het mogelijk (en de Bijbel geeft dat ook aan) een fanfare te blazen, doordat enkele boventonen binnen het bereik van de blazer kwamen. De statenvertaling sprak van een „gebroken geklank”; wij spreken bij een fanfare nog van een „gebroken accoord”. Deze chatzotserá werd alleen door de priesters geblazen; het aantal van twee is in later jaren toegenomen tot 120. Het was een geheiligd instrument, alleen voor de strijd en de eredienst.

Het tweede belangrijke instrument was de ramshoorn, ook wel bazuin genoemd. In het Hebreuws heet hij, vandaag nog, sjofaar. Daarvan waren diverse goede exemplaren aanwezig: een echte ramshoorn van 39 cm lengte met zilveren mondstuk, te gebruiken op grote verzoending; een antiloophoorn van 47 cm met gouden mondstuk, voor nieuw-

Zomergeloof

(Matth 6:28)

Bestaat er een zomergeloof?

Maar ons geloof is toch niet afhankelijk van jaargetijden en weersomstandigheden?

Natuurlijk ondergaan wij wel de invloed van de weersomstandigheden.

Onze stemmingen worden er mede door beïnvloed. Depressies hebben vaak uitwerking op onze gemoedstoestand.

Maar ons geloof moet toch iets onveranderlijks zijn, dat niettegenstaande alle afwisseling onwrikbaar blijft. Men kan zijn geloof toch niet voor een tijdje aan de kant schuiven en zonder geloof met vakantie gaan?

Maar laten wij het zomergeloof eens van een andere kant bekijken.

Tijdens de zomervacantie kunnen we vrijer leven.

We kunnen opstaan en ontbijten, wanneer we er zin in hebben.

Tijden zijn niet belangrijk. Scholen, kantoren en fabrieken rekenen niet met ons. Het fornuis en de wasmachine worden niet gebruikt. Deze zomertijd geeft ons o.m. de kans terug te keren tot wat Jezus wil, nl. ons niet bezorgd maken.

Dat betekent niet een zich neerleggen bij het onvermijdelijke. Het is meer. Het betekent, dat wij een vertrouwd schema van denken en doen verlaten en een nieuwe levensvorm vinden.

Niet alleen maar vrij worden van wat ons het hele jaar dagelijks bezig houdt, maar voor alles van ons zelf vrij worden.

En ons daarom ook distanciëren van het geloof, dat wij een heel jaar meegedragen hebben.

Ik bedoel niet: wie met zomervacantie gaat, moet zijn geloof aan de kapstok hangen. Ik bedoel: hij moet ook zijn geloof ontspanning gunnen.

Een zomergeloof. Daarbij wil Christus ons helpen: kijk eens naar de leliën van het veld (Matth. 6:28). Voor dit kijken geeft de zomer ons gelegenheid.

Laten we ons echter niet vergissen. Deze leliën van het veld zijn niet de mooie bloemen, die wij ons voorstellen.

Ze belichamen een stukje ongecultiveerde natuur. Het gaat hier om onbelangrijke, kleine bloemen, die, helemaal niet opvallen, een soort camille, die op duizendschoon lijkt.

Niets bijzonders. En van deze onopvallende bloempjes zegt de Here: kijk er naar; in al hun nietigheid van Salomo.

Daarop moet Hij ons al opmerkzaam maken. Want ons ontgaat het hoe langer hoe meer. Waarom? Omdat wij alles door de bril van het egoïsme bekijken. Wij vinden goed wat waardevol is. Wij vinden mooi, wat ons tot nut strekt. En zo beoordelen wij ook de natuur.

Op de eerste bladzijden van de Bijbel staat, dat de mens eerst de dingen op zichzelf bekeek. Hij vond er namen voor. Hij kon ze

mooi vinden, niet, omdat ze hem tot nut waren maar eenvoudig omdat ze in de tuin van, Gods schepping hun plaats hadden.

Later toen ze samen de appel bekeken, bedachten de mensen, dat deze ook goed kon zijn om te eten.

En dan beginnen ze, zoals wij nu, de natuur naar zich toe te trekken. Daarmee is de lange historie van de grijpende handen begonnen. Het beeld van de schepping wordt verwrongen door egoïsme en begeerte.

Bekijk, zegt Jezus, omdat σ in de praktijk uw geloof zo hebt laten ontaarden, die simpele bloempjes, die eigenlijk niets bijzonders hebben, waarvan niemand enig voordeel heeft waarom niemand zich bekommert.

Door welke zorg worden zij omgeven? Men kan niet eens zeggen, dat die bloempjes het verdienen. Ze doen er niets voor. Ze werken niet zoals de mannen en ze spinnen niet zoals de vrouwen.

Een lang leven is hen niet beschoren. Ze zijn als het gras, dat vandaag in de wei staat en morgen al in de oven geworpen wordt.

Maar Salomo in al zijn pracht was niet zo mooi gekleed als één van deze bloemen.

Het zomergeloof is een geloof, dat kijkt naar het groeien van de veldbloempjes. Het is geen geloof aan de natuur. Veel te gemakkelijk zegt men dat bewondering van de natuur tot geloof in God kan leiden. Daardoor maakt de Bijbel echter verschil tussen de natuur en God, tussen schepping en Schepper.

Wanneer Jezus naar de veldbloempjes wijst die daar staan te bloeien, vraagt hij geen geloof wegens die wondermooie natuur. De bloempjes zijn een hulpmiddel, een gelijkenis: als God hen zo mooi kleedt, zal God u dan niet veel mooier kleden?

Hij wil, dat wij, doordat wij kijken naar de bloempjes van het veld ons bevrijden van

jaarsdag; en een antilooophoorn van 80 cm voor synagoge-gebruik. Al deze ramshoorns (sjofarim) waren vroeger volksinstrumenten: ieder kon ze maken. De sjofaar geeft geen muziek — maar een loeiende klank. Denk aan Gideon, toen 30 verschillende hoorns met 30 verschillende toonhoogten, samen een onheilspellend geloei opleverden. De bazuin kunt u het best vergelijken met onze kerkklokken, die zowel kerkelijke als nationale en burgerlijke zaken aankondigen: feestdagen, brand, rouw, kerkdienst. Het is jammer dat de NBG-vertaling, bizonder in Openbaring, de bazuin met de trompet verwisselde.

—o—

Een tweede categorie, de meest primitieve, was het best vertegenwoordigd. Dat zijn de ritmische instrumenten, waarmee een dans wordt gemarkeerd — zonder dat je van toon kunt spreken, laat staan van 'n melodie. Er was een grote verzameling ratels aanwezig: kleine stenen potjes, waar een paar steentjes waren ingebracht, die door handbeweging tot ratelen werden gebracht. De vorm kan een spoel zijn of een boei; er was zelfs een gesloten schenkkannetje, met de kop van een geit, aanwezig. De meeste waren van 1000 tot 2000 jaar voor Christus, en gevonden in Bethsémes, Gezer en Egypte. Beseft u dat we spreken over de jaren voor en na de exodus? De meisjes aan de Rode Zee hebben wellicht onder leiding van Mirjam met zulke ratelpotjes gedanst, haar stappend markerend met pittige ritmische geluidjes!

Tot de categorie slaginstrumenten behoren ook de cymbalen, waarmee kleine bronzen platen zijn aangeduid. De zangers gebruikten een paar cymbalen, waarmee ze de inzet en het midden van elke volzin aangaven: de hebreeuwse accenten. Op de tentoonstelling waren er zes van, gevonden te Hazor en Megiddo, daterend uit de 14e eeuw v. Chr. Ze waren niet meer dan 5-11 cm groot. Waren twee cymbalen samen in een metalen beugel opgenomen en in een houten greep geklemd, dan sprak men van klappers (sistrum); er waren twee gave exemplaren aanwezig, uit de Romeinse periode.

Heel belangrijk is de categorie „belletjes en granaatappelen”, welke bijvoorbeeld aan de zoom van het hogepriesterlijk kleed hingen en bij het lopen heldere klankjes gaven. Die „granaatappelen” waren geen vruchten — maar kleine metalen bolletjes in de vorm van een granaatappel, in welke bol stellig een steentje was opgesloten. Beide, de bronzen belletjes en de „granaatappelen” waren 1-2 cm groot en in reconstructie zowel als in natura aanwezig. U staat er van te kijken, dat men in Mozes' tijd bronzen klokjes kon gieten. Maar dat kon men in Kanaän reeds 3000 jaar voor Christus.

Natuurlijk was ook een reconstructie van de handtrom (de tof) aanwezig, het dansinstrument van Mirjam. Diverse munten en stukken aardewerk uit Davids tijd duiden dansers met een tof aan. Denk maar aan David, die voor de ark danste: de ritmische figuren van deze plechtigheid moeten duidelijk hebben geklonken.

—o—

Enkele benen fluitjes die slechts 2 tonen elk konden geven, waren aanwezig: gevonden in Megiddo en Tell Beit Mirsim. Ze stammen van 1200—4000 v. Chr. Uit Kabara kwam een prehistorische fluit, 15 cm lang, met 4 gaten, die dus 5 tonen moest kunnen leveren. Vermoedelijk (we konden het niet vaststellen) de 5 tonen, die u op de zwarte toetsen van uw klavier aantreft; dat is namelijk de oud-Egyptische pentatonische reeks, de oudste toonladder. En opmerkelijk: er was ook een uit klei gebakken vogel, die een waterfluitje bleek te zijn. Zo'n leuk stukje speelgoed, waar een gorgelend, iodelend vogelgeluidje mee kan worden gemaakt.

Tot deze familie van blaasinstrumenten behoorden ook enkele dubbelfluitjes (de een in reconstructie uit riet gemaakt, de ander als afbeelding op aardewerk aangetroffen) en de pansfluit (syrinx), waarbij een reeks ongelijke fluitjes zijn samengebundeld. Ook nagemaakt naar vondsten in aardewerk of munten.

Tenslotte de snaarinstrumenten, welke de

zangmelodie aangaven. Enerzijds de harp en de lier, anderzijds de luit. De harp (nevel) en de lier (kinnor) worden nog al dooreen gehaald. Beide hebben ze een klankdoos, waarin enkele snaren zijn vastgepend. Beide hebben ze een boog en een dwarsstok, waarop de snaren gestemd kunnen worden. Dat stemmen ging in primitieve stijl: een snaar werd om een stukje leer gewikkeld en krachtig aangedraaid. Daarbij hoopte de speler, dat het stukje leer wel lang genoeg om de dwarsstok zou vastgeklemd blijven, tot het lied uit was. In een enkel geval (bij het „tiensnarig instrument” uit psalm 92) werd de snaar om een staande pen gewikkeld, die min of meer stevig in de dwarsstok was gestoken; een methode, die vandaag bij viool en cello nog wordt gevolgd. Het aantal snaren varieerde van 3 tot 10; de toonhoogte konden we niet vaststellen. Het tiensnarige harpje kwam uit Gaza, en dateerde 5 eeuwen voor Christus. Een prachtige reconstructie van een 6-snarige harp (132-135 v.C) was afkomstig van een munt, gevonden te Bar Kochba.

Aangrijpend is een stuk relief, gevonden in Sanheribs paleis te Ninevé, voorstellende drie Hebreeuwse slaven, elk met een harp. Achter hen staat een Babylonier met een knoet. Boven hun hoofden zijn zeven bomen aangeduid; ze lijken waarlijk op wilgen. Een bijstaande tekst verwijst naar psalm 137. Het origineel, stammend van 705-681 v.C, staat in het museum van London. Maar veel ouder dan de ballingschap is een luit, uit de 13e tot 16e eeuw voor Christus; een tokkelinstrument met lange hals, waarop door de vingerstand diverse tonen kunnen worden gehaald uit enkele snaren.

Een landkaartje geeft de vindplaatsen aan. Daarop ziet u, dat dezelfde harp zowel in Jeruzalem als in Lachis (Filistea) gevonden werd, zowel in Egypte (Beni Hassan) als in Mesopotamië (Ninevé).

¹⁾ W. H. Bouwman „De schaduw der hemelsche dingen”.

²⁾ Zangers en Speellieden, p. 46-64.

onze krampachtige bezorgdheid, die weliswaar in onze christelijke theorie niet voorkomt, maar die in onze zogenaamde christelijke levenspraktijk en grote rol speelt. — eten, drinken, zich kleden — van heel die economische krampachtigheid van het dagelijks leven, die meent, dat men geen moment mag inslapen, omdat anders allerlei mogelijke voordelen onze neus voorbijgaan, omdat anders onze wereld omvalt.

Christus plaatst dit economisch geloof in het hoofdstuk van de twee heren: „niemand kan twee heren dienen”.

En juist daarmee zijn we bezig met onze bezorgdheid. Als onze dagen hierdoor beheerst worden vallen ze uit hun samenhang met het christelijk geloof.

De psalmist zegt. één dag in uw voorhoven is beter dan duizend elders. Maar onze bezorgdheid voert ons naar die duizend elders. Elders heeft geen naam. Het bevindt zich buiten de bescherming, die God ons biedt. Het heeft zich aan Hem onttrokken. Hier valt niets te combineren. De tegenstellingen zijn te groot.

Er moet gekozen worden tussen de lieflijke woningen en de armzalige hutten, tussen binnen en buiten, tussen het zomergeloof, waarin men zeker kan wonen en het herfstachtig bijgeloof, waar de wind door alle spleten huult.

Ook onze „naïeve” bezorgdheid staat in het hoofdstuk van de angst. Bezorgdheid komt voort uit angst en het is een eigenschap van angst, dat ze duizend vragen oproept: Wat zal ik eten? Wat zal ik drinken? Waarmee zal ik mij kleden? Welke positie zal ik hebben? Welke aandelen zal ik kopen? Hoe zal ik geluk verkrijgen?

Wat zal van mijn kinderen worden? Wat doe ik vandaag en wat maak ik morgen?

Dat zijn allemaal zaken, die de heidenen zich afvragen, zegt Jezus, die van één dag in de voorhoven Gods niets begrijpen en daarom in de duizend dagen elders verdrinken.

Kijk naar de veldbloempjes. Het zomergeloof. De zonnige boodschap van God, die zegt: Wanneer u Hem toebehoort, bent u als zijn kinderen geborgen. Vanaf uw doop weet u wat deze geborgenheid betekent: Christus is voor u gestorven en opgestaan. Zulke kinderen Gods behoeven zich niet bezorgd te maken als mensen, die geen kinderen Gods zijn.

En wie het niet meer weet, zie naar de bloemen. Ze zijn niet eens kinderen Gods en hoe onbezorgd leven zij.

Het leven van hem, die deze gelijkenis in de wind slaat, zal niet veel aan God hebben. Bij alle zorgen zal hij weinig tijd, geld en belangstelling meer hebben voor Zijn Rijk.

Men kan niet combineren: zoals een heiden zich voortdurend bezorgd maken over eten, drinken en zich kleden en dus een andere heer dienen — een aanvullend geloof in een

andere heer, die dit alles mogelijk zal maken — en tegelijk een onbezorgd leven als een kind van de Vader, die immers weet, dat wij dat allemaal nodig hebben en er ook voor zorgen zal, dat wij het krijgen, als wij slechts in zijn voorhof, in zijn nabijheid blijven en spelen met de dingen, die hij ons gegeven heeft.

Wie echter in dit zomergeloof het echte leven, het echte eten en drinken weergevonden heeft — brood en wijn aan Zijn tafel en het dien van Zijn wil — die smaakt ook al het andere eten en drinken veel beter.

Dat is het geheim van de kinderen Gods, waarvan de kleingelovigen niet veel en de heidenen helemaal niets begrijpen.

De kleingelovigen van deze tijd: mensen, die twee heren dienen, die proberen van beide partijen gebruik te maken, omdat ze het niet wagen heel hun leven op de kaart van God te zetten, en die zich steeds minder laten zien in Gods voorhof.

De moderne heidenen: mensen, die zich voortdurend bezorgd maken — en nog meer en nooit genoeg — en die nooit meer in Zijn voorhof komen. Zij zeggen: de kerk, wat heb ik daaraan? Want het gaat om het voordeel.

Maar de kinderen Gods, die zoeken hier en van hieruit Zijn Rijk en Zijn gerechtigheid voor de mensen.

En voor het overige: Geen zorgen. Want morgen zien we verder. Let toch op de veldbloempjes.

Bovenstaand artikel is een vrije weergave van een preek van ds. J. C. Remijn, in het nederlands gehouden in de kerk van Unterseen (Zwitserland) op 9 juli 1972.

H. E. S. WOLDRING — AMSTERDAM

Emancipatie voltooid?

Is er in onze samenleving nog wel plaats voor christelijke partijen? Ook wanneer de drie grote christelijke partijen hechter gaan samenwerken blijft de vraag: is er plaats voor een christelijke partij?

Drs Hans Gruijters van D'66 ontkent het bestaansrecht van chr. partijen. Ja, het hele christendom noemt hij: 2000 jaar onbetrouwbaarheid! De christenen in Nederland kunnen hun onbetrouwbaarheid in zijn ogen alleen kwijt raken, wanneer zij een duidelijke keus gaan doen. Deze keus is vervolgens heel simpel: je kiest „progressief”, d.w.z. P.v.d.A., P.P.R. of D'66 of je kiest konservatief, V.V.D. of DS'70. Aldus de simpele visie van de heer Gruijters.

■ Bestaansrecht en ontstaansredenen

Wanneer wij iets zinnigs willen zeggen over het bestaansrecht van de christelijke partijen, moeten wij eerst eens nadenken over de ontstaansredenen van deze partijen.

Tegenwoordig wordt vaak beweerd, dat christelijke verenigingen en organisaties vroeger opgericht werden als gevolg van een emancipatiestrijd.

Een strijd voor emancipatie wil zeggen: het strijden voor het verkrijgen van gelijke rechten in de samenleving. De gereformeerde „kleine luyden”, de rooms-katholieken en de socialistische arbeidersbeweging vormden aan het eind van de vorige eeuw minderheden in onze samenleving. De mensen van deze groeperingen behoorden lange tijd tot de niet-aanzienlijken. Zij vonden in de samenleving eigenlijk geen erkenning. Voor hoogleraarsbenoemingen en ander functies kwamen zij niet gauw in aanmerking.

Deze groeperingen namen met deze discriminatie geen genoegen. Zij maakten een vuist in de vorm van een eigen politieke partij, radiovereniging, krant, universiteit en allerlei verenigingen.

Tegenwoordig behoren de gereformeerden en rooms-katholieken niet meer tot de achteruitgestelden. Zij hebben over het algemeen genomen gelijke rechten in de samenleving gekregen en sociale erkenning gevonden. De emancipatie is dus zo ongeveer bereikt. De konklusie van velen is tegenwoordig: het bestaansrecht van christelijke verenigingen is vervallen, omdat de ontstaansrede niet meer geldt.

■ Alleen emancipatie?

Het is m.i. onjuist de oprichting van christelijke verenigingen uitsluitend te zien als een emancipatiestreven. Het heeft er ongetwijfeld bijgezet. Het is van Kuiper bekend, dat hij met de achteruitgestelde plaats van de gereformeerden geen genoegen wilde nemen. En Kuiper heeft nogal wat uit de grond gestampt op het gebied van de organisaties. Tegenstanders heeft hij met dezelfde kracht de grond ingestampt.

Ik ontken een opzettelijk georganiseerd emancipatiestreven van de gereformeerden geenszins, maar is met het woord „emancipatie” alles gezegd? Beter: is de eigenlijke ontstaansreden van veel christelijke verenigingen te begrijpen als emancipatiestrijd? Ging het de rooms-katholieken en gereformeerden destijds alleen maar om hun eigen belangen?

Wie de oprichting van de Vrije Universiteit, van christelijke scholen, van de A.R.P. en van de Rooms-Katholieke Staatspartij, van De Standaard en vele andere dingen alleen maar kan of wil begrijpen als een streven naar emancipatie, gaat oppervlakkig te werk. Achter dit streven brandde het vuur van de geloofsovertuiging: gij zult Mijn getuigen zijn.

Nogmaals: ik ontken niet, dat achter het organisatiestreven niet alleen het vuur van het geloof brandde, maar ook het daaraan vreemde vuur van het eigenbelang. Ik ontken echter, dat dit laatste de eigenlijke in-

tentie geweest zou zijn bij de oprichting van allerlei christelijke organisaties. De intentie was het streven naar het hoog houden van de naam van God en de verkondiging van Zijn Woord in de samenleving en de bewustmaking van de christenen om daar in hun leven vorm aan te geven.

De laatste bladzijde van Groen's „Ongehoof en Revolutie” legt hiervan duidelijk getuigenis af. Evenzo vele publikaties van Kuiper en anderen.

Ik citeer enkele zinnen uit het gebed, waarmee Kuiper zijn rede ter opening van de Vrije Universiteit besloot:

„Aanbiddelijke, eeuwige Majesteit, zie dan in gunste ook op deze Stichting neer. Zij uit U haar goud, haar kracht, al haar wijsheid. Zwere ze nooit bij een minder, nooit bij een ander, dan Uw heilig Woord. En Gij die ons de nieren proeft, o Rechter ook van onze natie en Oordelaar ook van de scholen dre wetenschap, breek zelf de muren dezer Stichting af, en delg ze uit van voor Uw aangezicht, indien ze ooit iets anders bedoelen, ooit iets ander willen zou, dan te roemen in die soevereine, die vrijmachtige genade, die er is in het kruis van de Zoon Uwer tederste liefde!”

■ Breek de muren af!

Gaat Kuipers gebed in vervulling?

De muren van verschillende christelijke organisaties kunnen afgebroken worden en brokkelen reeds af.

Sommige christelijke studentenverenigingen en ander christelijke organisaties zijn als zodanig opgeheven of niet meer te herkennen.

Niet vanwege een voltooide emancipatiestrijd!

Maar het vuur van het geloof en van de geloofsbeleving in de doelstelling van verenigingen en organisaties is verzwakt, soms uitgeblust. Dit noemt men dekonfessionalisering. Het is een proces dat versneld wordt, wanneer men i.v.m. chr. verenigingen alleen nog maar spreekt over emancipatie en niet over een geloofsuiting.

Juist vandaag moeten wij weer sterk het aksent leggen op hetgeen ons drijft in en op de doelstelling van verenigingsactiviteiten.

■ Rékonfessionalisering een voorwaarde

Wanneer een rekonfessionalisering in de grote christelijke partijen uitblijft of zich onvoldoende doorzet, ziet de toekomst van deze partijen er donker uit. Alle samenwerkingspogingen, organisatorische vernieuwingen en mooi geformuleerde rapporten ten spijt.

Het is niet te ontkennen, dat het rapport van de kontaktraad van de A.R.P., C.H.U. en K.V.P. bijzonder goede paragrafen bevat. Over de taak en verantwoordelijkheid van de mens, over de gezinsvorming en mentaliteitsverandering in onze samenleving worden voortreffelijke dingen gezegd. Het is echter opvallend, dat in de nota enkele belangrijke problemen gesignaleerd worden, terwijl daar

tevens met het grootste gemak over heen gelopen wordt.

1. De nota zegt, dat wij ons bevinden op „een breukpunt in de tijd” en in „een overgangsfase van onze cultuur”. Wat wordt hier mee bedoeld? In het rapport-Mansholt van de „progressieve drie” wordt nog gezegd, dat wij leven in een tijd van sekularisatie. Het is duidelijk dat wij met een probleem van geestelijke aard te maken hebben. Maar waar de drie progressieve partijen principieel niet in staat zijn zo'n probleem te peilen, had juist van de christelijke partijen iets meer verwacht mogen worden.

2. I.v.m. het bovenstaande kunnen wij de vraag stellen waarom in de nota niet duidelijker verklaard wordt wat wij moeten verstaan onder de noodzakelijke mentaliteitsverandering.

3. Ook wordt het pleit gevoerd voor wat men tegenwoordig „demokratisering” noemt. Wat hieronder precies verstaan moet worden, is onduidelijk. Het is tegenwoordig een haast onmisbaar begrip. Iedereen gebruikt het. Wij worden er echter niet op attent gemaakt, dat de gedachte van de autonome mens er aan ten grondslag ligt en dat het uit de humanistische filosofie afkomstig is. Het begrip wordt niet geanalyseerd, maar kritiekloos als modewoord overgenomen.

4. Een enigszins duidelijke politieke filosofie (o.a. over de aard en de grenzen van de bevoegdheid van het overheidsgezag) komt m.i. in de nota te zwak naar voren. Ook afbakening ten opzichte van belangrijke denkrichtingen als het pragmatisme, het socialisme, het liberalisme en het leninistisch-marxisme ontbreken.

5. Er wordt gesproken over de hulp aan de ontwikkelingslanden. Dat is overigens niets bijzonders. Het staat in de rapporten van alle partijen te lezen. Juist daarom had van de kontaktraad van de christelijke partijen iets meer verwacht mogen worden over de achtergronden en geestelijke problemen van de ontwikkelingssamenwerking. Wij leven immers in een overgangsfase van onze cultuur? Wij hebben in het Westen immers met een geestelijke crisis te doen? Gaar wij in het kader van de ontwikkelingshulp onze cultuurkrisis exporteren naar de derde wereld? Hebben wij al niet lang genoeg het Westers breekijzer in de niet-Westerse culturen gezet? Waarom wordt de christelijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkelingslanden niet fundamenteel onder de loep genomen?

■ Eigen karakter

Dekonfessionalisering wordt niet alleen veroorzaakt door het verzwakken of uithollen van iemands overtuiging. Dit slijtageproces van dekonfessionalisering ontstaat ook, wanneer men met zijn wel aanwezige overtuiging geen weg meer weet, wanneer men de betekenis ervan voor het politieke en maatschappelijke leven niet kan argumenteren.

Rékonfessionalisering is dus niet alleen gericht op de verlevendiging van de geloofs-overtuiging, maar ook en vooral op de argumentatie vanuit de overtuiging naar de politieke praktijk. Het gaat in de politiek niet alleen om mooi klinkende, vrome verhalen. Het komt er op aan vanuit het Evangelie te proberen de tijd waarin je leeft te begrijpen. Het karakter van een politieke partij komt ook in haar politieke opstelling t.o.v. actuele problemen tot uiting, hetgeen wij vanuit het Evangelie moeten argumenteren. Anders gezegd: in die opstelling van een partij moeten wij een antwoord op het Evangelie herkennen.

Dit is voor christelijke partijen een geweldige uitdaging en een zaak van grote ernst. „Een land gaat verloren, wanneer het zijn karakter verliest”, schreef Groen van Prinsterer eens. Dit geldt voor een politieke partij evenzeer.

BOUW

In een vacantie van de bouwvakmensen merkten twee elkaar op, en besloten samen een firma te vormen.

Het bedrijfskapitaal was nog niet geheel en al rond, toen een grootkapitalist zich aandeede.

Hij had vertrouwen in de twee, zei hij, en hij begon alvast met een behoorlijke order op te geven. Die gevolgd zou worden door meer als alles naar wens zou verlopen. Ze zouden een sleutelperiode innemen in zijn grootbedrijf.

Daarmee waren de twee geholpen en ze gingen in zee.

Ze hadden goed vertrouwen in zichzelf en in elkaar.

Ze knoelden niet. Ze handelden naar beste weten.

Misschien hadden ze wat meer voeling met elkaar kunnen houden, maar het werk drong. Er kwam zoveel kijken en ze wilden op tijd en goed afleveren.

Zo werd de eerste order goed op tijd afgeleverd en met vreugde, in goed tevredenheid aanvaard. En de bestellingen gingen door.

Ook de bewoners van de appartementen waren ruim tevreden. Ze waren gezellig ingericht en men had niettemin een grote marge van particuliere vrijheid. De bewoners hadden een ruim contact onderling. Ze praatten over allerlei samen, niet eens in noodzakelijke samenhang met hun woning.

Maar in de loop der jaren bleek, dat het gebouw toch niet zo goed was uitgevallen als aanvankelijk was gedacht. Het begon scheuren te vertonen. Niet maar kleine scheurtjes in de kalk, maar echte, brede scheuren, die ontstonden in het fundament, en zich onheilspellend voortzetten naar boven.

Nu werd de toestand anders.

De bewoners wisten geen raad en wezen elkaar de plaatsen aan, die nu ineens een bedreiging vormden voor hun veiligheid.

En ze wendden zich eerst geïsoleerd, later meer gezamenlijk tot de firma, die hun dit had geleverd.

Deze was radeloos. Noch de directeur, noch z'n medefirmant hadden ooit een dergelijk resultaat verwacht van wat zij samen hadden uitgewerkt.

Ze waren dan ook niet van plan, zichzelf schuldig te verklaren. Zij hadden naar beste weten de tekening gehonoreerd bij de uitvoering van het hele project.

En toch... Was het materiaal dan toch ondeugdelijk geweest? of hadden ze niet genoeg geduld geoefend tot het cement goed hard was geworden?

Ook de grote heer van de bestelling ging zich met de zaak bemoeien.

Hij vroeg of de firmanten zich bij hem wilden melden.

Dat is toen een lang gesprek geworden.

Wat daar allemaal aan de orde geweest is, weten zij zelf het best, woord voor woord. En ze kunnen nu ook beter begrijpen, hoe het tot dit teleurstellende slot moest komen.

Ze herinneren zich een en ander tijdens de bouw beter dan vroeger.

Die heer bleek zelf een uiterst deskundig bouwverzorger te zijn.

Hij liet hun geen mogelijkheid hun fouten te blijven ontkennen. En gaandeweg werden hun die nog duidelijker.

En ze beleden Hem hun schuld.

En toen beleefden ze de verrassing van hun leven.

Wat zij hij bij het weggaan?

„Als de bewoners bij jullie komen, om jullie te vertellen, hoezeer ze oedepeerd zijn, dan heeft dat natuurlijk een zeer gegronde reden. Maar de moeilijkheid is dat gedane zaken geen keer nemen.

Jullie zelf kunnen hiervan niets herstellen, hoe graag jullie het zouden willen. En daarom, als ze komen, verwijst ze naar mij. Ze kunnen er op aan, dat ik in staat ben, alles te herstellen, en als ze het Mij toevertrouwen, zal Ik het doen ook. Ik maak alle dingen

nieuw. Maar zonder Mij kunnen zij niets doen, evenmin als jullie.

Jullie weten dat. Zeg het hun en geef het niet op. Blijf het hun zeggen, wanneer ze bij jullie komen. En dat doen ze toch wel? Dan spreken ze toch zeker ook open met jullie?

Want bouwen is niet zo heel eenvoudig.

En sommigen van hen heb ik eveneens een sleutelpositie gegeven. Laten ze die niet onderschatten.

Zie, ik ben met jullie, alle dagen, tot aan de voleinding der wereld!

En nu nog één vraag.

Zij houden toch onderling wel telkens echt voeling met elkaar, als ze Mij in hun leven hebben „ingeschakeld”? En niet alleen met elkaar, maar ook met allen, die Mij liefhebben?

Hoe zullen ze anders weten, Wie Ik ben, en wat Ik wil, en waar Ik naar toe ga? Wat de zin van hun leven is?

Daar bouw Ik.

Met ogenschijnlijk onmogelijk materiaal, maar het zijn levende stenen.

Op een levend fundament, dat Ik garandeer.

En de poorten der hel zullen het niet overweldigen.

Een Ouder

Persschouw

■ Schakel over de kabinetsformatie

Na oneindig veel commentaren over de kabinetsformatie via radio, t.v., pers, heeft ook het bekende A.R. Kamerlid Schakel zijn visie daarop gegeven. We geven die ter informatie graag aan de lezers door. Hij gaf die in een interview met het Reformatorisch Dagblad. Hier volgt het.

Tegen de achtergrond van een politieke situatie in Nederland die hij „zorgwekkend” noemt, waagt A.R. Tweede Kamerlid M. W. Schakel (55) zich aan een prognose. „Na alles wat gebeurde hebben we nu nog drie mogelijkheden” zegt hij:

- Er komt een kabinet-Den Uyl waarbij de socialistenleider kiezersbedrog zal moeten plegen om van de dwingende richtlijnen uit zijn eigen kring af te komen.
- Er wordt een formateur van chr. democratische huize benoemd die tot opdracht krijgt een kabinet te formeren dat geen parlementaire bindingen heeft maar waarbij zoveel mogelijk democratische partijen betrokken zijn.
- De Koningin weigert alsnog het ontslag van het demissionaire kabinet-Biesheuvel.

Doordrammende

„Maar”, zegt de heer Schakel openhartig „Op dit moment zou ik bepaald niet kunnen voorspellen welke van de drie het wordt”.

Wat niet zeggen wil dat hij geen duidelijke voorkeur zou hebben. Noch het optreden van een kabinet onder Den Uyl, noch een come back van de ploeg van zijn partijgenoot Biesheuvel lokt hem erg aan. „Dat Den Uyl tegen de pas nog herhaalde directieven van de PvdA-kaders in zal gaan lijkt niet waarschijnlijk maar in de politiek heb ik in afnemende mate geleerd mij te verbazen”. Nieuwe verkiezingen vindt hij vooralsnog onwaarschijnlijk en ongewenst. „Niet de kiezers hebben voor de problemen gezorgd waarin wij verzeilden, maar de gekozenen. Het grote struikelblok is dat de PvdA als minderheid haar program exclusief tot regeringsprogram wil verheffen. Het zou de democratie hier een slechte dienst bewijzen als dat doordrammen op die manier beloond zou worden”.

Overigens maakt de heer Schakel er geen

geheim van dat hij zich in de Kamer „vrij als een vogel” zal opstellen tegenover een kabinet-Den Uyl dat door het „gedoogexamen” van het parlement komt. „Van informateur Ruppert hebben we geleerd dat zo'n kabinet heel erg tweeslachtig zal zijn. Noem het maar biseksueel, aan de ene kant, tegenover links, parlementair en tegenover de andere partijen buiten-parlementair” aldus de heer Schakel.

Minderheid

Zijn smaak gaat uit naar benoeming van een chr. democratische formateur die een kabinet zonder fractiebindingen tot stand brengt. „Als ik zelf formateur zou zijn zou ik alle democratische partijen uit de Kamer, waar mogelijk, er bij willen halen. Ja, met het inschakelen van de kleinere chr. partijen als SGP, GPV en RKPN”. Interessant is in dit verband het oordeel van het AR-Kamerlid over de liberalen. „Tijdens het kabinet-Biesheuvel is de samenwerking uitstekend geweest. De VVD heeft zich zeer loyaal gedragen. Die partij is ook van het imago af niet voor de kleine man te zijn. Er zat een VVD-er als staatssecretaris op sociale zaken. Kijk eens wat er tot stand kwam, op het gebied van AOW, AWW, minimum loon, hulp aan oorlogsvervolgden. Voortreffelijk werk, dat de toets van de kritiek doorstaan kan”.

Na de gevoerde verkiezingscampagne en de formatiepogingen Ruppert-Burger gelooft de heer Schakel niet dat een terugkeer van een kabinet-Biesheuvel „op dit moment in het belang van het land is”.

Bij de activiteiten van mr Burger Den Uyl naar het Catshuis te brengen kwalificeert de heer Schakel het aanbod van vakbondszijde „ministers uit vakbondskring te leveren” als „zonder meer een slechte zaak”. Zegt hij: „Op die manier introduceren we deelbelangen op het politieke erf. Juist de chr. partijen als echte volkspartijen hebben daar altijd tegen gewaakt. Gaan we die weg op dan wordt dat de dood in de politieke pot hier”.

Slechte dienst aan democratie

Politicus Schakel zegt zich „terdege te realiseren dat de huidige formatie-pogingen bij de kiezers zeer slecht overkomen”. We bereikten met de parlementaire democratie een dieptepunt, halen het niveau van de jaren dertig. De kiezers begrijpen niet wat er gebeurt, het is onjuist hun een herexamen op te leggen door hen weer naar de stembus te sturen. Ze hebben toch duidelijk gesproken in november”.

Ten aanzien van de ervaringen die de chr. partijen toen opdeden meent hij dat het grote probleem in ons land is „dat we niet te weinig maar te veel partijen hebben. Daarom ben ik voorstander van federatieve samenwerking van KVP, ARP en CHU.

De verschillen tussen Rome en Reformatie zijn echter t.a.v. de partijstructuren zo diepgaand, dat ik geen enkele behoefte heb aan een eenheidspartij en helemaal niet van het snit van de heer De Zeeuw. Zou die er onverhoopt toch komen dan ga ik politiek met pensioen. Misschien maak ik dan ook wel geen gebruik meer van mijn kiesrecht. Aan 'n eenheidspartij van de chr. drie zonder bindingen met de confessie bestaat überhaupt geen behoefte, op de politieke markt kan men wat dat aangaat bij heel wat kramen terecht. Nee, ik zie ook niets in een partij naar de gedachte van mr Beernink die in geval van zo'n eenheidspartij een CHU-oude stijl wil oprichten”. Maar de heer Schakel gelooft overigens niet dat het zover komt, in de ARP voelt men niets voor zo'n eenheidspartij. Zwaar tilt hij aan de schade die de parlementaire democratie in ons land lijdt door wat hij „de dramatische minderheid” noemt. Over het gesprek Den Uyl-Andriessen maakt hij zich geen illusies. „meneer Den Uyl heeft totaal geen wisselgeld bij zich...”

De overstap van zijn partijgenoot minister Boersma naar de rode drie, aldus de heer Schakel, „was schokkend. De vakbondsmen Boersma won het van de AR-politicus Boersma. Of de heer Boersma als er geen kabinet-Den Uyl komt zich nog in de AR-fractie thuis kan voelen is een vraag die hem maar gesteld moet worden”, vindt de heer Schakel die t.a.v. de heren De Gaay Fortman, vader en zoon, vaststelt dat hun „structuur nogal overeenkomt, hoewel ze in verschillende partijen zitten”.

Aan een zakenkabinet gelooft hij niet. „Er wordt gezegd: er zijn in dit land toch wel

zestien flinke kerels die de was kunnen doen?! Jawel, die zijn er. Maar vergeet niet dat de wastobbe op het Binnenhof staat. Zo'n zakenkabinet zou het parlement moeten sluiten en dat gaat me te ver. Al naderen we de toestand van de vierde Franse republiek, een Franse oplossing is voor ons land niet geschikt. Het zullen de partijen zijn die voor de sanering moeten zorgen. Er moet wat gedaan worden aan de versnippering en de extreme radicalisering. Wat de SGP en het GPV betreft, die zorgen er voor dat onze geestelijke antennes uitgestoken blijven".

„De vraagstukken waarvoor ons land staat, vooral dat van de inflatie en het automatisme in de verhogingen van de staatsuitgaven, zijn van dien aard dat er een kabinet moet komen — en snel graag — dat op voldoende steun van de Kamer kan rekenen. Juist in verband met die ernstige problemen zijn onaanname maatregelen nodig. De kiezer verwacht dat de gekozenen zelf de uitweg zoeken uit de doolhof die ze ook zelf gemaakt hebben" concludeert de heer Schakel. „Ik hoop daarbij op de komst van een chr. demokraat als formateur".

Wie helpt er mee?

(3)

Met grote dankbaarheid schrijf ik dit derde stukje. Ik ben werkelijk een beetje beduusd over wat er sinds mijn vorige stukje gebeurde. Als ik het allemaal opnoem zult U begripen waarom.

Voor alles noem ik wat uit Rotterdam en omstreken in mijn brievenbus kwam. Van één broeder (436) f 7,50. Met de wens: Voorwaarts Opbouw! Van een tweede (653) f 20,—. Van een derde (898) f 100,—. Die gift had ik wel verwacht, want ik ken deze broeder wel een beetje! En van een echtpaar (264) f 5,—. Hartelijk dank, Rotterdam en omgeving. Uit West-Gelderland stuurde een heel oude zuster (494) mij f 5,—. Dáár was ik bijzonder blij mee. En uit de top van die provincie maakte een dame (729) f 10,— over. Langs de IJssel woont wel goed volk. Daarvandaan kwam van (354) f 5,—. En uit het verre oosten (872) f 20,—. Uit de nabijheid van de goede stad Utrecht zond een goede vriend (337) f 20,—. En uit Den Haag van een die altijd en met alles zo van harte meeleeft (208) f 25,—, groeten van Rie! „Hier een andere polder" schreef een goede bekende (701) op een girobiljet van f 10,—. Ja, ook uit Leeuwarden kan nog wel wat goeds komen. Een echtpaar met een ons goed bekende naam (197) zond f 125,—. En uit Schiedam (786) bereikte mij van (876) f 20,—. Uit een klein stadje in Zuid-Holland kreeg ik f 10,— (994). Hebben wij elkaar al niet eens eerder gezien? Heel uit het Zuiden vandaan kwam van (821) f 50,—. Ik denk veel na over wat U zei! En ten slotte: Kampen! Van (019) f 10,—. Wie U noemde krijgt een abonnement. En het adres dat (174) mij — met f 50,— — zond heb ik doorgegeven. Veel dank allebei. Ten slotte nog twee bijzondere giften. Ik vond op mijn deurmat een verfrommelde envelop, maar er in zaten 4 briefjes van f 10,— en erop stond: Voor Opbouw. En vanmorgen bracht mij een zeer gewaardeerde tachtigjarige f 20,—. Dit is, alles bij elkaar, f 452,—. Het is om klein onder te worden. En nu wacht ik maar af. We zouden zo graag nog véél meer doen. U weet het: het grote doel is het meehelpen aan het naar elkaar toe brengen van allen die bij elkaar horen omdat ze in Christus één zijn!

Mijn girorekening zet ik er nog maar even bij 817419.

Nogmaals: allemaal hartelijk bedankt. En, ik blijf mijn hand ophouden.

10-4-'73

Uw C. Veenhof

STUDIECONFERENTIE VOOR PREDIKANTEN, THEOLOGEN EN THEOLOGISCHE STUDENTEN op 21 en 22 mei 1973

In de huidige theologische bezinning is de overtuiging gegroeid dat het Koninkrijk van

God het leven van de mens op aarde in al zijn aspecten en verhoudingen aangrijpt. Tegelijk heerst er grote onzekerheid over de vraag, hoe het Rijk in deze wereld gestalte moet krijgen. Is de „City of God" utopie of realiteit? Ligt haar voltooiing aan deze of aan gene zijde van de geschiedenis? Is revolutie een teken van hoop? Is de kerk instrument of struikelblok? Hoe wordt de mens Gods medearbeider?

In bovenstaande problematiek spelen allerlei wijsgerige en levensbeschouwelijke vooronderstellingen dikwijls een beslissende rol. Met het oog hierop belegt de Stichting Bijzondere Leerstoelen voor Calvinistische Wijsbegeerte een studieconferentie voor predikanten, theologen en theologische studenten over: „De plaats van de geschiedenis in het huidige theologische denken".

Sprekers op deze conferentie zullen zijn Prof. dr A. Troost over „Geschiedenis en Koninkrijk Gods", en de heren drs H. G. Geertsema en drs S. Griffioen over „Neomarxistische invloeden in de theologie". Als voorzitter zal optreden dr J. Klapwijk. Bijbelstudies zullen worden geleid door Prof. dr K. Runia en Prof. dr J. P. Versteeg.

De conferentie zal worden gehouden in de Internationale School voor Wijsbegeerte, Dodeweg 8, Oud-Leusden (bij Amerfoort). Aanvang maandag 21 mei om 15.00 uur, sluiting dinsdag 22 mei om 16.00 uur.

De kosten bedragen f 35,— per persoon. Betaling ter plaatse.

U kunt zich opgeven door een briefkaart te sturen aan C. van Haeften, Uilenstede 276, Amstelveen, met mededeling: „Ik kom naar de theologenconferentie".

(Herplaatsing)

Te huur van 22-6 tot 22-7

GROTE FLAT in Heemskerk.

Dicht bij zee.

5 slaappleatsen, bad, was-
automaat, vaatwasmachine
en kleuren-t.v.

Telefoon 02510-30252.

Te huur van 3-17 augustus

BUNGALOW

met grote tuin en terras
te Heemskerk, plm. 4 km
van zee.
f 250,— per week.

Telefoon 02510-32513.

Het bestuur van de Vereniging voor Christelijk Onderwijs te Heerenveen vraagt voor haar basisschool aan de J. P. Engelmanstraat een

HOOFD

- met ervaring
- van Gereformeerde beginselen
- m.i.v. de nieuwe cursus
- oefenschool Chr. P.A.
- zes leerkrachten en zeven lokalen
- goed onderhouden gebouw van 1954
- zeer royaal voorzien van leermiddelen

en voor een nieuw te bouwen school in uitbreidingsplan de „Greiden"

EEN

ONDERWIJZERES

- Bij voorkeur met ervaring in een speelleerklas
- van positief christelijke beginselen
- volledig bevoegd
- met ingang van de nieuwe cursus

EEN

ONDERWIJZER

- met enige ervaring
- van positief christelijke beginselen
- volledig bevoegd
- met ingang van de nieuwe cursus
- eerder gedane sollicitaties blijven van kracht.

Brieven zo spoedig mogelijk aan de secretaris Ph. Streef, Burg. Falkenaweg 89, Heerenveen. Voor inlichtingen kunt U zich wenden tot S. P. van der Wal, hds. Jan Mankeslaan 6, Heerenveen, Telefoon 05130 - 22776.

WELKE PREDIKANT,

mogelijk z'n vakantie doorbrengend in Brabant of Limburg,

WIL VOORGAAN IN DE DIENSTEN DES WOORDS

te Eindhoven op één of meer zondagen in juli of de eerste twee van augustus?

Graag bericht aan B. R. Schat, Van Renesseweg 15, Eindhoven. Telefoon 040 - 112686.

Drukkerij »Steenbergen«

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

Redactieleden

Ds H. Amelink
Ds G. Janssen
Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Prof. C. Veenhof
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,
Lekdijk 82 b,
Langerak (Z.-H.)
Tel. 0 1843 - 232

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen",
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 20,— per jaar
(bij vooruitbetaling)
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

Geref. Persvereniging „Opbouw"

Abonnementenadministratie
Rotterdamse Rijweg
174, Rotterdam-8
Tel. 010 - 153535
Giro 40.49.45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.